

**HOTUBA YA WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA, MHESHIMIWA PROF.
PALAMAGAMBA JOHN AIDAN MWALUKO KABUDI (MB), AKIWASILISHA
BUNGENI MPANGO NA MAKADIRIO YA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA WA
FEDHA 2017/2018**

A. UTANGULIZI

1. Mheshimiwa Spika, kufuatia taarifa zilizowasilishwa leo katika Bunge lako tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria; na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fedha ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018.

Shukrani na Pole

2. Mheshimiwa Spika, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniruzuku uhai na kunijalia afya njema kuweza kusimama mbele ya Bunge lako tukufu kuwasilisha Mpango na Makadirio ya Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka Fedha 2017/2018. Aidha, napenda kutoa shukurani nyingi kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, kwa heshima kubwa aliyonipa kwa kunitua kuwa Mbunge na kushika wadhifa wa Waziri wa Katiba na Sheria. Kutokana na heshima hiyo, ninaahidi kuitumikia nafasi hii kwa hekima, uadilifu na uaminifu kwa kadri alivyonijalia Mwenyezi Mungu. Vivyo hivyo, ninaahidi kuwatumikia wananchi wote nikitambua kuwa wao ndio msingi wa mamlaka yote ya Serikali, kwa mujibu wa Katiba ya nchi.

3. Mheshimiwa Spika, kwa masikitiko makubwa nakupa pole wewe na Bunge lako tukufu kwa kuondokewa na Wabunge wenzetu waliotangulia mbele ya haki, ambao ni Mheshimiwa Hafidh Ally Tahir aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Dimani, CCM na Dkt. Elly Marko Macha aliyekuwa Mbunge wa Viti Maalum, CHADEMA. Pia, natoa pole kwako na watanzania wote, ndugu, jamaa na marafiki kutokana na kifo cha Mheshimiwa Samwel John Sitta, aliyekuwa Spika wa Bunge la Kumi la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Nitumie fursa hii kuwapa pole ndugu, jamaa na marafiki pamoja na wananchi walioguswa na misiba hii kwa namna moja au nyingine. Mwenye Mungu azilaze roho za marehemu mahali pema peponi, Amina.

Salamu za Pongezi

4. Mheshimiwa Spika, napenda nikupongeze wewe binafsi kwa uongozi wako mahiri wa kulingoza Bunge letu na hivyo kudhihirisha uwezo na uzoefu ulionao katika kuwatumikia watanzania kupitia chombo hiki. Aidha, nitumie fursa hii kumpongeza Naibu Spika Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Mwansasu na Wenyevit wote wa Bunge kwa kuendelea kutekeleza majukumu yao vema kwa kuzingatia sheria, kanuni na taratibu.

5. Mheshimiwa Spika, pia nampongeza Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Kassim M. Majaliwa (Mb), kwa hotuba yake nzuri ambayo imetoa mwelekeo wa kisera katika utekelezaji wa shughuli za Serikali kwa kipindi cha Mwaka wa Fedha 2017/2018. Vilevile, nampongeza kwa uongozi wake thabiti katika kusimamia vema shughuli za Serikali ndani na nje ya Bunge lako Tukufu.

6. Mheshimiwa Spika, niruhusu sasa niwapongeze Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Mohamed Omari Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini kwa kuziongoza vema Kamati zao. Maoni na ushauri wao umekuwa ni msaada mkubwa kwa Wizara yangu katika kutekeleza majukumu yake ya kuwahudumia Watanzania. Napenda niwahakikishie kuwa Wizara yangu inayo imani kubwa katika uongozi wao na itaendelea kuwapatia ushirikiano unaostahili katika kipindi watakachokuwa katika nyadhifa hizo. Pia natoa shukrani zangu za dhati kwa kamati hizo kwa kazi kubwa ya kuchambua Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na Mfuko wa Mahakama kwa mwaka wa fedha 2017/18. Hakika tunatambua na kuthamini mchango wa Kamati hizi katika kuhakikisha kuwa sekta ya sheria inabaki kuwa kiungo muhimu kwa maendeleo ya nchi yetu kiuchumi, kijamii, kisiasa, kimazingira na kiteknolojia.

7. Mheshimiwa Spika, niruhusu sasa niwapongeze wabunge wenzangu wote kwa heshima waliyopewa ya kuwa wabunge wa Bunge lako Tukufu. Kwa namna ya pekee natoa pongezi zangu za dhati kwa Mheshimiwa Abdallah Majura Bulembo (Mb), Mheshimiwa Anna Kilango Malecela (Mb), Mheshimiwa Juma Ali Juma (Mb), Mheshimiwa Salma Rashid Kikwete (Mb) na Mheshimiwa Getrude Pangalile Rwakatara (Mb) kwa heshima kubwa waliyopewa ya kulitumikia Taifa letu kupitia chombo hiki kitukufu. Binafsi, ninawatakia kheri na Baraka za Mwenyezi Mungu katika kutekeleza majukumu yao ya Ubunge.

B. DIRA NA DHIMA

8. Mheshimiwa Spika, Dira ya Wizara ya Mambo ya Katiba na Sheria ni kuwa na Katiba na Sheria Wezeshi kwa Maendeleo ya Taifa. Madhumuni ya Dira hii nikuweka mazingira rafiki kisera na kisheria ya kuwezesha utekelezaji wa mipango ya maendeleo ya Taifa, kudumisha hali ya amani, utulivu na utangamano wa kitaifa ambavyo vimeendelea kuwepo nchini. Aidha, Dhima ya Wizara ni Kuwa na Mfumo Madhubuti wa kikatiba na kisheria katika Kufanikisha Mipango ya Maendeleo ya Taifa. Dhima hii inahimiza kufanya kazi kwa weledi na ubunifu katika kuhakikisha kunakuwepo mazingira rafiki ya upatikanaji wa huduma muhimu za kisheria.

C. MUUNDO NA MAJUKUMU YA WIZARA

9. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inajumuisha Mahakama ya Tanzania, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Tume ya Haki za Binadamu na

Utawala Bora, Tume ya Utumishi wa Mahakama, Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhhamini, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo na Chuo cha Uongozi wa Mahakama-Lushoto. Kwa pamoja tumeendelea kutekeleza majukumu yetu ya kuwahudumia wananchi kwa kutoa huduma mbalimbali za kisheria na kuhakikisha kuwa wananchi wanaifikia na kupata haki kwa wakati wanapoitafuta.

10. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu inao wajibu wa kuhakikisha kuwa nchi inaongozwa kwa kuzingatia Katiba, sheria, kanuni na taratibu zilizowekwa na vyombo halali na kwamba haki inaendelea kutawala katika jamii wakati wote. Hivyo, kwa kutambua wajibu huo Wizara yangu imeendelea kutekeleza majukumu yake kama yalivyo kwenye Hati ya mgawanyo wa majukumu kwa mawaziri (Instrument), iliyotolewa kupitia Tangazo la Serikali Na. 144 la tarehe 22 Aprili, 2016, ambayo ni:

- i. Kuweka sera kuhusu masuala ya sheria na utekelezaji wake;
- ii. kushughulikia masuala ya Katiba;
- iii. Kusimamia haki na mfumo wa utoaji haki;
- iv. Uandishi wa sheria;
- v. Uendeshaji wa mashtaka;
- vi. Kushughulikia mashauri ya madai, usuluhishi, mikataba na sheria za kimataifa;
- vii. Kushughulikia masuala ya haki za binadamu na msaada wa kisheria;
- viii. Kusimamia na kufanya utafiti wa maboresho ya sheria;
- ix. Kushughulikia urejeshwaji wa wahalifu na kuendeleza ushirikiano na mataifa mbalimbali kwenye makosa ya jinai;
- x. Kusajili matukio muhimu ya binadamu yanayohusu vizazi, vifo, ndoa, talaka na uasili wa watoto; pamoja na kusimamia masuala ya ufilisi na udhamini
- xi. Kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimali watu katika Wizara; na
- xii. Kuratibu shughuli za taasisi, mipango na miradi ya maendeleo chini ya Wizara.

D. MAPITIO YA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2016/2017

11. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha

2016/2017 Wizara yangu ilipanga na kutekeleza majukumu yake kwa kubainisha maeneo mahsusi ya kipaumbele yafuatayo:

- i. Kuimarisha usimamizi na uratibu wa mfumo wa sheria;

- ii. Kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi;
- iii. Kuimarisha Mfumo wa Haki na Utoaji Haki
- iv. Kuimarisha usimamizi wa miradi ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya mahakama na taasisi nyingine zilizo chini ya Wizara;
- v. Kuimarisha matumizi ya mifumo ya kielektroniki ya kutunza kumbukumbu na nyaraka muhimu pamoja na kutolea huduma;
- vi. Kuimarisha shughuli za utafiti na uboreshaji wa sheria nchini;
- vii. Kuimarisha uandishi na urekebu wa sheria za nchi
- viii. Kuboresha mazingira ya kufanyia kazi, maendeleo na ustawi wa watumishi;
- ix. Kuimarisha mfumo wa mafunzo ya uanasheria kwa vitendo kwa kuongeza udahili wa wanafunzi na kupanua wigo wa utoaji wa huduma;
- x. Kuimarisha upatikanaji wa msaada wa kisheria kwa watu wasio na uwezo;
- xi. Kuimarisha shughuli za usajili wa matukio muhimu ya binadamu.

12. Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia vipaumbele hivyo, Wizara iliandaa na kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu, Mpango na Bajeti na kupitishwa kwa utekelezaji. Kwa heshima na taadhima, naomba sasa uniruhusu kuwasilisha mbele ya Bunge hili taarifa kuhusu hatua mbalimbali zilizochukuliwa katika kutekeleza Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2016/17, mafanikio yaliyopatikana na changamoto mbalimbali ambazo Wizara ilikabiliana nazo, kama ifuatavyo:-

Sera na Masuala ya Sheria

Maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria

13. Mheshimiwa Spika, Wizara iliendelea na juhudi za kuandika sera mahsusi kuhusu masuala ya sheria kwa kuandaa Rasimu ya Sera ya Taifa ya Sheria ambayo kwa sasa inajadiliwa na makundi mbalimbali ya wadau ili kutoa fursa kwa Wizara kukusanya maoni yatakayofanya Sera hiyo kukidhi mahitaji ya sasa ya sekta ya sheria na Taifa kwa ujumla. Ni matarajio yangu kwamba Serikali ikishapitisha Sera hii na kuanza kutumika itakuwa ni hatua muhimu katika kuimarisha usimamizi na uendelezaji wa mfumo wa sheria nchini kwa maendeleo ya Taifa.

Tathimini ya Hali ya Utekelezaji wa Sheria Nchini

14. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inayo dhamana ya kuimarisha na kusimamia mfumo wa sheria nchini. Katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2016/2017, Wizara ilifuatilia utekelezaji wa

sheria mbalimbali kupitia wizara, idara, wakala na mamlaka nyingine za Serikali ili kutathmini hali ya utekelezaji wa sheria nchini. Kukamilika kwa zoezi hili kutaiwezesha Wizara kutoa mwongozo wa namna ya kuimarisha mfumo wa sheria nchini.

Sera na Makubaliano ya Kimataifa na Kikanda

15. Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu nchi yetu imekuwa mwanachama wa taasisi mbalimbali za kikanda na kimataifa kupitia Umoja wa Mataifa, Umoja wa Afrika, Jumuiya ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC), Jumuiya ya Afrika Mashariki na nyinginezo. Kupitia taasisi hizo, Tanzania imeendelea kuridhia Sera, Malengo na Mipango ya Maendeleo inayopitishwa na taasisi husika ikiwemo (a) Malengo ya Maendeleo Endelevu [Sustainable Development Goals], (b) Mpango wa Maendeleo wa Afrika na (c) Mpango Kazi wa Afrika wa Kugharamia Shughuli za Maendeleo [Addis Ababa Action Agenda]. Kwa kutambua wajibu ilionao katika kufanikisha makubaliano hayo, Wizara yangu imefanya uchambuzi wa maeneo muhimu na kuweka mikakati ya kuiwezesha kutekeleza vema wajibu huu wa kimataifa sanjari na mipango ya ndani ya sekta. Kutokana na uchambuzi huo Wizara imebainisha maeneo lengwa (thematic areas) manne ambayo kwa namna moja au nyingine yanaakisi malengo ya Mpango wa Pili wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano (FYDPII) na pia Mpango Mkakati wa Wizara. Maeneo hayo ni, upatikanaji haki kwa wote na utawala wa sheria; amani na ushirikishaji wananchi kwa maendeleo endelevu; usawa wa kijinsia; na haki za binadamu.

Haki na Mfumo wa Utoaji Haki

16. Mheshimiwa Spika, Katiba imeipa mamlaka Mahakama ya Tanzania kuwa ndicho chombo pekee cha utoaji haki nchini. Katika kuhakikisha kuwa chombo hiki kinatekeleza majukumu yake ipasavyo na kwa ufanisi, sheria zimeweka mfumo rasmi wa utatuzi wa migogoro unaojumuisha mfumo wa upelelezi wa makosa ya jinai, uendeshaji wa mashtaka, usikilizaji wa mashauri pamoja na mifumo ya usuluhishi. Hivyo, katika kipindi cha mwaka wa fedha 2016/17, Serikali ilichukua hatua madhubuti za kuimarisha mfumo wa utoaji haki nchini kwa kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi; kuharakisha usikilizaji wa mashauri; na ujenzi wa miundombinu muhimu kama ifuatavyo:-

Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi

17. Mheshimiwa Spika, katika kipindi hicho Wizara imetekeleza kwa vitendo azma ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, ya kupambana na rushwa na ufasidi nchini kwa nguvu zote kwa kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi. Divisheni imeanza kufanya kazi katika majengo yaliyoko kwenye Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo; na kwamba kila Kanda ya Mahakama Kuu ni Masjala Ndogo ya Divisheni hiyo. Hatua muhimu zilizochukuliwa ni pamoja na kufanya marekebisho ya sheria na kuandaa kanuni za uendeshaji wa Mahakama; kufanya ukarabati wa majengo, ununuzi wa vifaa, kuajiri na kutoa

mafunzo kwa watumishi wa Divisheni. Hadi sasa Divisheni hiyo imeweza kusajili jumla ya maombi 25, kati ya hayo, 20 yamesajiliwa Dar es Salaam, 3 Mtwara, 1 Iringa na 1 Tabora. Aidha, kati ya maombi 25 yaliyosajiliwa maombi 13 yametolewa uamuzi na mengine yanaendelea kufanyiwa kazi.

Usikilizaji wa Mashauri Mahakamani

18. Mheshimiwa spika, mwaka 2016, Mahakama ya Tanzania ilianza na jumla ya mashauri 59,477 na kusajili mashauri mapya 276,147. Mashauri yaliyoamuliwa katika kipindi hicho yalikuwa 278,226, sawa na asilimia 83 ya wastani wa uwezo wa kumaliza mashauri yote yaliyokuwepo. Mafanikio hayo yalitokana na Mahakama kuendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ikiwemo kufanya kazi kwa malengo na kupima utendaji kazi wa majaji na mahakimu. Pia, Mahakama ya Tanzania imeendelea kuisitiza matumizi ya njia mbadala za utatuzi wa migogoro na kuimarisha ushiriki wa wadau katika kubuni na kutekeleza mikakati ya kuharakisha usikilizaji wa mashauri. Maelezo ya ufafanuzi kuhusu usikilizaji wa mashauri ni kama yalivyo kwenye kiambatanisho Na: 1.

Kesi za Uchaguzi Mkuu wa 2015

19. Mheshimiwa Spika, kufuatia matokeo ya Uchaguzi Mkuu wa mwaka 2015, yalifunguliwa jumla ya mashauri 53 yaliyohusu nafasi ya Ubunge na mashauri 196 ya nafasi za Udiwani. Hadi kufikia mwezi Machi, 2017 mashauri 52 ya Ubunge yaliamuliwa, hivyo kubaki na shauri moja (1) na kwamba hivi sasa kuna rufaa mbili katika Mahakama ya Rufani kupinga uamuzi wa Mahakama Kuu. Aidha, mashauri yote ya udiwani yalisikilizwa na kuamuliwa katika kipindi kilichowekwa kwa mujibu wa Sheria, yaani, mwaka 1 kwa mashauri ya Ubunge na miezi sita kwa mashauri ya Udiwani. Haya ni mafanikio makubwa na ya kihistoria kuwahi kufikiwa kwa mashauri ya uchaguzi kusikilizwa na kutolewa uamuzi ndani ya muda uliowekwa kisheria. Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ilitoa mchango mkubwa kwa kusimamia uendeshaji wa mashauri hayo mahakamani ambapo katika mashauri yote, isipokuwa shauri moja, Serikali ilipata ushindi. Aidha, katika kuhakikisha kuwa tunaimarisha uwezo wa Serikali kushughulika kesi za uchaguzi, Mahakama ya Tanzania, kwa kushirikiana na Shirika la Umoja wa Mataifa la Maendeleo (UNDP), ilitengeneza vitabu vitatu, ambavyo ni kijitabu kinachoeleza Utaratibu na Mienendo Iliyotumika Katika Kuendesha Kesi za Uchaguzi; Ripoti Kuhusu Namna Mahakama Zilivyoshughulikia Kesi za Uchaguzi na Mafunzo Yatokanayo na Mkusanyiko wa Sheria na Kanuni za Uchaguzi. Vitabu hivi vilikabidhiwa kwa Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kwako wewe, Mheshimiwa Spika, tarehe 2 Februari, 2017 wakati wa maadhimisho ya Siku ya Sheria.

Miundombinu ya Mahakama

20. Mheshimiwa spika, Mahakama ya Tanzania imeendelea na utekelezaji wa mkakati wa kuboresha huduma za Mahakama ikiwa ni pamoja na kufanya ujenzi na ukarabati wa mahakama mbalimbali nchini. Hadi kufikia mwezi Machi, 2017, Mahakama ya Tanzania ilikamilisha ukarabati wa majengo ya Mahakama Kuu, Dar es Salaam na Tanga na kuendelea na ukarabati wa Mahakama Kuu, Kanda ya

Mbeya, unaotarajiwa kukamilika hivi karibuni. Aidha, Mahakama ya Tanzania imekamilisha ujenzi wa jengo la Mahakama ya Hakimu Mkazi Pwani na Mahakama ya Wilaya Kibaha; na inaendelea na ujenzi wa Mahakama za Wilaya za Bagamoyo, Mkuranga, Kigamboni, Kinyerezi na Mahakama ya Mwanzo Kawe ambazo zipo katika hatua mbalimbali za ujenzi.

21 Mheshimiwa Spika, katika kukabiliana na changamoto ya miundombinu, Mahakama kwa kushirikiana na Chuo Kikuu Ardhi na Baraza la Taifa la Ujenzi ilifanya utafiti wa teknolojia ya gharama nafuu ya ujenzi wa majengo ambapo teknolojia ya Moladi imeonyesha nafuu wa gharama, kupunguza muda unaotumika kwenye ujenzi na ubora wa majengo. Kwa kutumia teknolojia hii, Serikali imeweza kuokoa takriban asilimia 50 ya gharama za ujenzi ambazo zingetumika kwa kutumia teknolojia ya kawaida. Chini ya utafiti huu, Mahakama sita za mfano zimejengwa ambazo ni Mahakama ya Hakimu Mkazi Pwani na Hakimu wa Wilaya Kibaha, Mahakama za Wilaya za Bagamoyo, Kigamboni, Mkuranga na Kinyerezi, pamoja na Mahakama ya Mwanzo Kawe. Ni dhahiri kuwa kutokana na uzoefu ulioupatikana katika mradi huu, Wizara itaweza kutumia teknolojia hiyo katika maeneo mengine ya nchi kwa gharama nafuu.

22. Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine Mahakama ya Tanzania imeanza kazi ya kukamilisha ujenzi wa Mahakama ya Mkoa wa Manyara na Mahakama za Mwanzo za Iguguno (Mkalama), Wasso (Ngorongoro), Magoma (Korogwe), Bereko (Kondoa), Karatu Mjini (Karatu), Mvomero (Mvomero), Old Korogwe (Korogwe) na Kilwa Masoko (Kilwa), ambazo ujenzi wake ulisimama kwa muda mrefu kutokana na ukosefu wa fedha. Aidha, Mahakama ya Tanzania imeendelea kuimarisha shughuli za usimamizi na ukaguzi wa Mahakama kwa kununua na kusambaza jumla ya nakala 650 za vitabu vya mwongozo wa ukaguzi katika Mahakama mbalimbali nchini.

Uandishi wa Sheria

23. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu iliendelea kuchukua hatua mbalimbali za kuhakikisha kuwa sheria za nchi zinakuwa ni nyenzo ya kuharakisha maendeleo katika nyanja za kiuchumi, kijamii, kisiasa, kiutamaduni, kimazingira na kiteknolojia kupitia sera na mipango mbalimbali ya maendeleo. Hivyo, katika Mwaka wa Fedha wa 2016/17, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali iliratibu maandalizi ya miswada 12 ya sheria iliyowasilishwa na kujadiliwa Bungeni. Kutokana na miswada hiyo, sheria mbalimbali zilitungwa ikiwa ni pamoja na Sheria ya Haki ya Kupata Taarifa na Sheria ya Msaada wa Kisheria, ambazo ziko chini ya usimamizi wa Wizara yangu pamoja na Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Na. 3 ya Mwaka

2016, Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Na.4 ya mwaka 2016 na Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Na.1 ya Mwaka 2017.

Uendeshaji wa Mashtaka

24. Mheshimiwa Spika, Mkurugenzi wa Mashtaka aliendelea kuratibu shughuli za upelelezi wa makosa ya jinai, kufungua na kuendesha mashauri mahakamani. Katika kipindi cha Julai, 2016 hadi Machi, 2017,

kulikuwa na jumla ya mashauri ya jinai 31,723 yaliyoendesha katika mahakama mbalimbali nchini. Kati ya hayo, mashauri

14,732, sawa na asilimia 46, yalitolewa uamuzi na mahakama na mengine 16,991 yanaendelea kusikilizwa. Aidha, kulikuwa na mashauri matano yanayohusu urejeshaji wa mali zilizotokana na uhalifu yaliyokamilika kusikilizwa na fedha taslimu Shilingi 439,628,000 kurejeshwa Serikalini ikiwa ni pamoja na nyumba 8, magari 25, pikipiki 10, boti nane (8) na viwanja vinne (4). Aidha, jumla ya shilingi 1,110,893,995 zililipwa kama faini kutokana na mashauri hayo.

25. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2016 hadi Machi, 2017 kulikuwa na mashauri 463 ya ujangili. Kati ya hayo, mashauri 158 yalihitimishwa kwa washtakiwa kutiwa hatiani na kupewa adhabu za vifungo na kulipa faini ya Shilingi milioni 811 taslimu. Aidha, kulikuwa na mashauri 9,813 ya dawa za kulevya yakiwemo mashauri 161 yanayohusu kiwango kikubwa cha dawa za kulevya ambapo mashauri tisa kati ya hayo yalihitimishwa. Katika mashauri yaliyohitimishwa washtakiwa 13 walihukumiwa vifungo vya kati ya miaka 20 na maisha jela. Aidha, kilo 279 za dawa aina ya cocaine na heroine; na kilo 21 za mirungi ziliteketezwa kwa amri ya mahakama. Pia, Mkurugenzi wa Mashtaka alipokea jumla ya majalada 510 ya tuhuma za rushwa kutoka TAKUKURU yakiwemo majalada mapya 306 na 204 yaliyorejeshwa tena baada ya uchunguzi zaidi. Kati ya hayo, majalada 201 yaliandaliwa hati za mashtaka, majalada 136 yalirejeshwa TAKUKURU kwa hatua zaidi za uchunguzi; majalada 168 yanaendelea kufanyiwa uchambuzi wa kisheria na mengine matano yalifungwa.

Uendeshaji wa Mashauri ya Madai, Katiba na Haki za Binadamu

26. Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali iliendesha jumla ya mashauri 984 ya madai yaliyoihusisha Serikali katika Mahakama Kuu na Mahakama ya Rufani, yakiwemo mashauri 883 ya zamani na mashauri 101 mapya. Kati ya hayo, mashauri 11 yalitolewa uamuzi na mashauri mengine 973 yanaendelea kusikilizwa. Serikali ilishinda katika mashauri tisa na kushindwa katika mashauri mawili. Kutokana na mafanikio hayo, Serikali iliweza kuokoa takriban shilingi Bilioni 23.75 sawa na asilimia 99.87 ya fedha zinazodaiwa katika mashauri yaliyoisha. Vilevile, kulikuwa na maombi 48 mapya na 277 ya zamani na hivyo kufanya maombi yote kuwa 325. Kati ya hayo, maombi 12 yamehitimishwa na maombi 313 yanaendelea kusikilizwa. Rufani za madai zilizokuwepo ni 59 ikiwemo rufani 1 mpya, na zote zinaendelea kusikilizwa.

27. Mheshimiwa Spika, kulikuwa na jumla ya mashauri mapya 32 ya Kikatiba yalifunguliwa kwenye Mahakama Kuu ya Tanzania na kufanya jumla ya mashauri yaliyokuwepo kuwa 164 yakiwemo mashauri 132 ya zamani ambapo mashauri 19 yalihitimishwa na kubaki mashauri 145. Katika Mahakama ya Rufani kulikuwa na rufaa 7 ambazo bado zinaendelea. Aidha, katika Mahakama ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu (African Court on Human and Peoples Rights) kulifunguliwa jumla ya mashauri 104, kati ya hayo mashauri 40 ni mapya na 64 ni ya zamani na yanaendelea kusikilizwa. Hali kadhalika, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu iliendesha jumla ya mashauri 6 katika Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki (East

African Court of Justice). Kati ya hayo, Shauri moja lilimalizika na mengine mashauri 5 bado yanaendelea kusikilizwa.

Uhakiki wa Mikataba na Usimamizi wa Sheria za Kimataifa

28. Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, iliendelea kutoa ushauri wa kisheria kwenye Mikataba na Makubaliano mbalimbali ambapo katika kipindi cha Julai 2016 hadi Machi 2017 ilifanya upekuzi na uhakiki wa jumla ya mikataba 1,473 yenye thamani ya shilingi triloni 12.6. Kazi hii ilihusisha mikataba ya ununuzi, ukarabati wa majengo, ujenzi wa barabara na hati za makubaliano (MOU) kutoka Wizara, Idara na Taasisi za Serikali na mamlaka za Serikali za Mitaa. Vilevile, katika ngazi ya kikanda na kimataifa, Ofisi hii ilishiriki katika mikutano 86 ya Jumuiya ya Afrika Mashariki, Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika na Umoja wa Mataifa iliyojadili masuala ya sheria na sera za sekta mbalimbali.

Haki za Binadamu na Msaada wa Kisheria

Usimamizi na Hifadhi ya Haki za Binadamu

29. Mheshimiwa Spika, Wizara iliendelea kuimarisha na kusimamia utekelezaji wa haki za binadamu kama zilivyoanishwa na kuhifadhiwa katika Katiba na Sheria za nchi. Katika kipindi cha Mwaka wa fedha 2016/17, Wizara iliandaa Taarifa ya Nchi kuhusu utekelezaji wa haki za binadamu iliyowasilishwa kwenye Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa, chini ya Mfumo wa Umoja wa Mataifa wa Mapitio kwa Kipindi Maalum (The Universal Periodic Review Mechanism). Taarifa hiyo ilijadiliwa kwenye vikao vya 25 na 33 vya Baraza la Haki za Binadamu vilivyofanyika Geneva, Uswisi kati ya Mei na Oktoba 2016. Kupitia Taarifa hiyo, Serikali ilipata fursa ya kufafanua mbele ya Jumuiya ya Kimataifa kuhusu hali ya utekelezaji wa haki za binadamu nchini na kutoa msimamo wa nchi kuhusiana na mapendekezo mbalimbali yaliyotolewa na Baraza la Haki za Binadamu wakati wa kujadiliwa kwa Taarifa ya nchi yetu.

30. Mheshimiwa Spika, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ilifuatilia na kutoa ushauri kwa Serikali na taasisi zake kuhusu utekelezaji wa haki za binadamu na misingi ya utawala bora nchini. Hii ni pamoja na kufanya ufuatiliaji wa haki za binadamu kwa watu walio katika makundi yenye mahitaji maalum; haki za mahabusu na wafungwa; kufanya uchunguzi wa tuhuma za uvunjwaji wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora; na kutoa elimu ya haki za binadamu na utawala bora kwa jamii. Katika kipindi hicho Tume ilitembelea jumla ya magereza 41 katika mikoa 15 ya Arusha, Kilimanjaro, Mbeya, Dar es salaam, Tanga, Mtwara, Lindi, Pwani, Manyara, Mara, Kigoma, Mwanza, Iringa, Singida na Dodoma. Pia, Tume ilikagua vituo vya polisi 59, mahabusu za watoto 5 na Shule ya Maadilisho ili kijiridhisha na utekelezaji wa haki za binadamu.

31. Mheshimiwa Spika, Tume ilipokea na kufanya uchunguzi wa malalamiko 7,101 yanayahusu ukiukwaji wa haki za binadamu na kuhitimisha uchunguzi katika malalamiko 1,443 ambapo malalamiko mengine 5,658 yanaendelea kuchunguzwa. Baadhi ya malalamiko yalihusu kubambikiziwa kesi;

ucheleweshaji wa upelelezi, uendeshaji wa mashauri mahakamani, utoaji wa nakala za hukumu na utekelezaji wa amri za mahakama. Pia, kulikuwepo malalamiko ya migogoro ya ardhi, rushwa katika vyombo vya utoaji haki na katika masuala ya mirathi. Aidha, Tume iliendelea na utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki za Binadamu (NHRAP) kwa kutoa mafunzo kwa maafisa wa Serikali kutoka katika mikoa mbalimbali, asasi za kiraia, watumishi wa Mahakama pamoja na watumishi wa Tume, kwa lengo la kuwajengea uwezo wa kusimamia na kukuza haki za binadamu katika maeneo yao ya kazi.

Huduma ya Msaada wa sheria

32. Mheshimiwa Spika, Kwa kutambua umuhimu wa msaada wa kisheria katika kuimarisha upatikanaji haki nchini hususan kwa watu wasio na uwezo wa kumudu gharama za uwakili, Wizara ilichukua hatua ya kuzitambua na kuzisajili asasi zisizo za kiserikali zinazojihusisha na utoaji wa msaada wa kisheria. Katika kipindi hicho, Wizara ilifanya utambuzi wa zaidi ya asasi 290 zinazotoa msaada wa kisheria nchini na kuwasimamia wasaidizi wa kisheria (paralegals) zaidi ya 5,000. Pia, ilichukua hatua za kuweka mwongozo wa kisheria ambapo Bunge lako Tukufu lilitunga Sheria ya Msaada wa Kisheria na hivyo kuweka mfumo rasmi wa kisheria wa kusimamia upatikanaji na utoaji wa msaada wa kisheria kwa wananchi wasio na uwezo wa kugharamia huduma za kisheria

Utafiti wa Kisheria

33. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua nafasi ya utafiti katika maendeleo ya sheria ili kuwa na mfumo wenye kuakisi mahitaji halisi ya nchi kwa maendeleo na ustawi wa watu. Hivyo, kwa kutambua hilo, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania imekamilisha utafiti wa Mfumo wa sheria zinazohusu hifadhi ya taarifa binafsi (review of legal framework on personal data protection in Tanzania); Mfumo wa sheria kuhusu haki za walaji na watumiaji wa bidhaa (review of legal framework on consumers' protection); na Sheria zinazohusu masuala ya usajili wa matukio muhimu ya binadamu (review of the legal framework on civil registration and vital statistics). Maelezo ya kina kuhusu hali ya utafiti wa kisheria kwa mwaka wa fedha 2016/17 yanapatikana katika kiambatisho Na. 2(a) & 2(b).

Urejeshwaji wa wahalifu na ushirikiano na mataifa kwenye makosa ya jinai

34. Mheshimiwa Spika, Tanzania imeendelea kutekeleza wajibu wake kimataifa wa kushirikiana katika kupambana na uhalifu wa kimataifa kwa kurejesha watuhumiwa wa uhalifu katika nchi walikofanya makosa. Katika kutekeleza wajibu huu, Tanzania ilipokea maombi ya kuwarejesha watuhumiwa wanne katika nchi wanakotuhumiwa kutenda uhalifu, maombi 3 yanaendelea kufanyiwa kazi na maombi mengine 2 yalikataliwa kwa kutokidhi matakwa ya kisheria. Pia, kwa mujibu wa Sheria ya Ushirikiano katika Masuala ya Jinai (Mutual Assistance in Criminal Matters Act) nchi yetu ilipokea jumla maombi 12

ya kukusanya ushahidi na vielelezo. Maombi 4 yalishughulikiwa na mengine 8 yanaendelea kufanyiwa uchambuzi. Aidha, Tanzania ilipeleka nje ya nchi maombi 2 ya kukusanya ushahidi na vielelezo ambayo yanaendelea kushughulikiwa husika.

Usajili, Ufilisi na Udhadini

Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu

35. Mheshimiwa Spika, Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhadini (RITA), kwa kipindi cha Julai 2016 mpaka Machi 2017 umesajili matukio muhimu kama ifuatavyo:-

- (i) Kusajili na kutoa vyeti kwa watoto 869,182 wa umri wa chini ya miaka mitano katika mikoa saba ya Iringa, Njombe, Mbeya, Songwe, Mwanza, Geita na Shinyanga;
- (ii) Usajili wa watoto walio shuleni 28,554 katika shule za msingi zilizopo kwenye halmashauri za Manispaa ya Ilala, Temeke, Kinondoni na Iringa,
- (iii) Kampeni ya usajili katika wilaya za Nzega na Tunduru ambapo jumla ya watu 23,160 walisajiliwa na kupewa vyeti;
- (iv) Kufanya usajili wa kawaida wa vizazi 348,544; na
- (v) Matukio ya vifo 50,213; ndoa 21,057 na talaka 85.

Aidha, jumla ya leseni mpya 2,877 za kufungishia ndoa zilitolewa; na leseni 1,618 kuhuishwa. Pia, RITA umeendelea kutoa elimu kwa umma kuhusu masuala ya usajili wa matukio muhimu ya binadamu kwa wananchi.

Miunganisho ya Wadhadini

36. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu kupitia RITA imesajili jumla ya miunganisho 164 ya wadhadini wa vyama vya siasa, Mkanisa, Misikiti na Mali za vikundi vya kijamii na kuendelea kusimamia mali zisizokuwa na wenyewe pamoja na masuala ya mirathi kulingana na amri za mahakama. Aidha, mapitio yamefanywa katika Bodi za Wadhadini za taasisi zilizosajiliwa ili kufahamu uhai wake na jumla ya taasisi 181 zilifutiwa usajili wake. Pia jumla ya wosia 50 zimeandikwa na kuhifadhiwa na huduma ya ushauri wa masuala ya wosia na mirathi imetolewa kwa wananchi kupitia kampeni maalumu. Orodha kamili ya bodi za wadhadini zilizofutwa inapatikana kwenye kiambatisho Na.3.

Taasisi za Mafunzo, Mipango na Miradi ya Maendeleo

Chuo cha Uongozi wa Mahakama- Lushoto

37. Mheshimiwa Spika, Chuo cha Uongozi wa Mahakama – Lushoto katika kutekeleza jukumu la kutoa elimu endelevu kwa watumishi wa mahakama na sekta ya sheria, kimeendelea kutoa mafunzo ya Astashahada na Stashahada kwa watumishi wa mahakama na jamii nzima kwa ujumla. Katika mwaka wa fedha wa 2016/17 Chuo kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo (UN Women) na Chama cha Majaji Wanawake Tanzania (TAWJA) kiliandaa kitabu cha kuratibu, kuendesha na kufundishia wakufunzi wa masuala ya Haki za Binaadamu na Mapambano dhidi ya Ukatili kwa Wanawake na Watoto na hadi sasa kitabu hicho kimetumika kuendesha mafunzo kwa majaji, wasajili, mahakimu, askari polisi, askari magereza pamoja na wahadhiri wa Chuo hicho.

38. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2016/17, Chuo kiliendesha mafunzo kwa watumishi wa mahakama zaidi ya 400 ikiwemo mafunzo maalumu kwa majaji 24 waliojengewa uwezo na weledi wa namna ya kuendesha mashauri ya makosa ya rushwa na uhujumu uchumi. Vilevile, kiliandaa na kuendesha mafunzo ya namna ya kufanya upelelezi na kuendesha ya namna ya kushughulikia mashauri ya ujangili kwa mahakimu 30, mawakili wa serikali 10, askari polisi watano na askari wa wanyama pori watano.

Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo

39. Mheshimiwa Spika, Taasisi imeendelea kuongeza uwezo wake wa kudahili wanafunzi katika makundi (cohorts) mbalimbali. Katika mwaka wa Fedha wa 2016/17 ilidahili jumla ya wanafunzi 1,680 katika makundi matatu, kundi la 22, 23 na 24. Kwa sasa, Taasisi ina jumla ya wanafunzi 2,234 ambao wamesajiliwa katika makundi manne (4) yaliyo katika hatua tofauti za mafunzo. Taasisi hii imeendelea kujijimarisha katika masuala ya utafiti, kutoa huduma za udahili kwa njia za kielektroniki na kuendesha huduma za maktaba ya kisasa inayohifadhi zaidi ya nakala

7,000 za vitabu na machapisho ya aina mbalimbali.

Maendeleo ya Rasilimali Watu

40. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia watumishi wake ili kuhakikisha wanatekeleza wajibu wao kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu za utumishi wa umma. Wizara imechukua hatua za kinidhamu dhidi ya watumishi waliokiuka maadili ya kazi kwa baadhi yao kupewa onyo, kushushwa vyeo, na wengine kufukuzwa kazi. Aidha, Wizara iliajiri, kuthibitisha kazini na kupandisha vyeo kwa watumishi wote waliostahili. Ninatoa wito kwa watumishi wote kuzingatia nidhamu ya kazi na kutekeleza majukumu yao kwa juhudi, maarifa na weledi ili kufanikisha malengo ya wizara ya kuwatumikia wananchi kwa kutoa huduma zilizo bora.

Mipango na Miradi ya Maendeleo

41. Mheshimiwa Spika, ni dhamira ya Wizara yangu kusogeza huduma za kisheria karibu na wananchi kwa kubuni na kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo na kwa kuimarisha ushirikiano na wadau wa maendeleo. Katika mwaka wa fedha wa 2016/17, Wizara inatekeleza miradi na programu mpya za maendeleo zikiwemo (a) Programu ya Maboresho ya Mahakama, (b) Mradi wa Kuimarisha Mfumo wa Upatikanaji Haki Nchini (Strengthening Access to Justice and Human Rights Protection in Tanzania) na (c) Programu ya Ulinzi na Upatikanaji wa Haki ya Mtoto. Maboresho ya mahakama ni programu ya miaka mitano inayotekelezwa na Serikali ya Tanzania kwa fedha kutoka Banki ya Dunia kwa madhumuni ya kuimarisha mfumo wa mahakama, upatikanaji na ubora wa huduma za mahakama nchini.

42. Mheshimiwa Spika, Programu inayohusu upatikanaji haki nchini ni sehemu ya Mpango wa Maendeleo wa Umoja wa Mataifa unaojulikana kama UNDAF II. Wizara kwa kushirikiana na UNDP imeandaa Andiko la Mradi na Mpango Kazi kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2017/18 ambapo kupitia programu ya UNDAF II, Tanzania itaendelea kutekeleza Mradi wa Usajili wa Watoto wa Umri Chini ya Miaka Mitano (U5BRI); Mradi wa Kudhibiti Vitendo vya Ukatili wa Kijinsia kwa Wanawake na Watoto; kukuza na hulinda haki za binadamu; pamoja na usimamizi wa mfumo wa utoaji haki nchini.

E. MAFANIKIO YALIYOPATIKANA

43. Mheshimiwa Spika, mafanikio yaliyopatikana kutokana na utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2016/2017 ni pamoja na, kuanzishwa kwa Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi; kukamilika kwa mfumo wa kisheria wa kusimamia na kuratibu utoaji wa msaada wa kisheria nchini; kutungwa kwa sheria ya upatikanaji wa taarifa; kuendelea kusimamia mashauri yote ya jinai na madai; Kumalizika kwa mashauri yote ya uchaguzi wa Ubunge na Udiwani kwa wakati kama ilivyo takwa la kisheria; kuweka mfumo wa usajili wa vizazi kwa watoto walio na umri chini ya miaka mitano katika mikoa saba ya Geita, Iringa Mbeya, Mwanza, Njombe, Shinyanga, na Songwe; Ujenzi na ukarabati wa majengo ya mahakama katika ngazi mbalimbali; Kufanya utafiti na kuhuisha sheria mbalimbali ili kuakisi mahitaji halisi kwa maendeleo na ustawi wa watu; Kuongezeka kwa matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma; na Ufuatiliaji wa hali za wafungwa na mahabusu magerezani uliopo kufanyika kwa maboresho ya huduma kwa wafungwa na mahabusu.

44. Mheshimiwa Spika, mafanikio mengine ni pamoja na kukamilisha uhakiki wa watumishi wote wa Wizara; kuimarika kwa usimamizi wa rasilimali watu na huduma kwa watumishi ikiwa ni pamoja na kuboresha mazingira ya kazi; Kuendelea kusimamia maadili ya watumishi; Kukamilika kwa rasimu ya mkakati wa kitaifa wa usajili wa matukio muhimu ya binadamu na takwimu ambayo ipo katika hatua za maamuzi Serikalini; kukamilika kwa mfumo wa TEHAMA unaoweza ubadilishanaji wa taarifa kati ya RITA, Tume ya Uchaguzi na Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa; na kuendelea kutoa mafunzo ya uanasheria kwa vitendo. Nipende kusisitiza kuwa Wizara inatambua kwamba pamoja na mafanikio yaliyopatikana, yapo maeneo ambayo bado yanahitaji kufanyiwa kazi ili kufikia malengo tuliyojiwekea. Hivyo, Wizara yangu itahakikisha kuwa kazi mbalimbali zilizosalia zinakamilishwa sanjari na utekelezaji wa vipaumbele vya mwaka wa fedha 2017/18.

F. MTIRIRIKO WA MAPATO NA MADUHULI YA SERIKALI

45. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2016/17 Wizara ya Katiba na Sheria iliidhinishiwa jumla ya Shilingi 155,192,263,000 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo, mishahara ni Shilingi 67,328,697,000 na matumizi mengineyo (OC) ni Shilingi 50,404,380,000. Fedha kwa ajili ya miradi ya maendeleo ni Shilingi 37,459,186,000 ambapo kati ya fedha hizo, Shilingi 13,919,000,000 ni fedha za ndani na Shilingi 23,540,186,000 ni fedha za nje.

46. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia mwezi Machi, 2017, Wizara ilipokea jumla ya Shilingi 80,503,233,855 sawa na asilimia 52 ya fedha zilizoidhinishwa. Kati ya hizo Shilingi 45,545,485,311 ni mishahara ya watumishi na Shilingi 31,434,746,899 ni kwa matumizi mengineyo, sawa na asilimia 62. Fedha za maendeleo ni Shilingi 3,523,001,645 sawa na asilimia 9 ya bajeti ya miradi, ambapo fedha za ndani ni Shilingi 246,882,000 na fedha za nje ni Shilingi 3,276,119,645. Aidha, katika mwaka wa fedha 2016/2017, Wizara ilipanga kukusanya jumla ya Shilingi 17,085,829,511 kama maduhuli ya Serikali kutoka vyanzo mbalimbali vinavyosimamiwa na Wizara. Kufikia mwezi Machi, 2017 Wizara ilikusanya jumla ya Shilingi 10,976,126,511 sawa na asilimia 64 ya makadirio yote.

G. CHANGAMOTO NA MIKAKATI ILIYOPO

47. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2016/17, kumekuwepo na changamoto mbalimbali ambazo ni pamoja na upungufu wa rasilimali muhimu ikiwemo fedha, watu na vitendea kazi; uchakavu na uhaba wa miundombinu ya mahakama; mahitaji ya TEHAMA katika usimamizi wa mashauri; uelewa mdogo wa jamii kuhusu haki na wajibu wa raia; kuwepo kwa uhalifu unaokutumia teknolojia za kisasa na kuhusisha nchi zaidi ya moja.

48. Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na changamoto hizo, Wizara yangu iliendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ya kukabiliana nazo katika kuhakikisha kuwa nchi inakuwa na mfumo imara kikatiba na kisheria ili kufanikisha mipango ya maendeleo ya Taifa. Mikakati hiyo ni pamoja na:

- (a) Kuendelea kushirikiana na Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma, katika kuyapatia ufumbuzi matatizo yanayohusiana na upungufu wa watumishi, ikiwa ni pamoja na upatikanaji wa vibali vya ajira, kujaza nafasi zilizoachwa wazi na kushughulikia maslahi ya watumishi;
- (b) Kutafuta vyanzo vipya vya mapato ili kufanikisha utekelezaji wa miradi ya maendeleo ukiwemo mradi wa e-Justice na Programu ya Maboresho ya Mfumo wa Mahakama;
- (c) Kuendelea kubana matumizi na kuepukana na matumizi yasiyo ya lazima kufanyika kwa wakati uliopo;
- (d) Kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji huduma za kisheria na ukusanyaji wa maduhuli ya Serikali;

- (e) Kuwajengea uwezo watumishi wa sekta ya sheria katika kukabiliana na aina mpya za uhalifu.
- (f) Kuboresha huduma za mafunzo ya uanasheria kwa vitendo;
- (g) Kutumia teknolojia ya gharama nafuu katika ujenzi wa miundombinu ya mahakama ili kukabiliana na ukubwa wa gharama za utekelezaji wa miradi ya maendeleo; na
- (h) Kuimarisha mfumo wa usimamizi, ufuatiliaji na tathmini ya kazi za Wizara.

49. Mheshimiwa Spika, mafaniko katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Katiba na Sheria yamewezekana kutokana na ushirikiano thabiti wa wadau wa maendeleo ambao wameendelea kutupatia katika utekelezaji wa programu na miradi mbalimbali ya maendeleo. Kwa namna ya pekee, nichukuwe fursa hii kuwashukuru Benki ya Dunia (WB); Shirika la Umoja wa Mataifa la Maendeleo (UNDP); Shirika la Umoja wa Mataifa la Kuhudumia Watoto (UNICEF); Shirika la Umoja wa Mataifa la Kuhudumia Wanawake (UN Women); Shirika la Msaada wa Maendeleo la Kimataifa la Uingereza (DfID) na Taasisi ya Bloomberg Data for Health Initiative. Napenda kuwahakikishia wote kwamba, Wizara yangu inathamini sana michango wao na tutaendelea kutoa ushirikiano na kuhakikisha kwamba mipango na malengo ya Serikali kuhusu sekta ya sheria yanafikiwa.

50. Mheshimiwa Spika, nitakuwa mchoyo wa fadhila nisipotambua kazi kubwa iliyofanywa na viongozi wenzangu katika Wizara. Hivyo, kwa moyo wa dhati, napenda nimshukuru Prof. Sifuni E. Mchome, Katibu Mkuu na Bw. Amon A. Mpanju, Naibu Katibu Mkuu; viongozi wakuu na wataalam wa taasisi zote zilizo chini ya Wizara yangu kwa ushirikiano mkubwa wanaonipa katika kutekeleza majukumu yangu ya kila siku. Vilevile, naishukuru sana familia yangu kwa kuendelea kunifariji na kunitia moyo wakati wote wa utekelezaji wa majukumu mazito yanayoambatana na wadhifa wa uwaziri wa Katiba na Sheria.

H. MPANGO NA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA 2017/18

51. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha

2017/18 Wizara yangu itaendelea na juhudi za kuimarisha utawala wa sheria na misingi ya haki za binadamu kwa kuhakikisha kuwa wananchi wanapata huduma bora na za uhakika. Katika kufanikisha azma hiyo, Wizara imeainisha maeneo mahususi ya kipaumbele kwa mwaka wa fedha ujao, kama ifuatavyo:-

(a) Wizara ya Katiba na Sheria

- i. Kukamilisha uhamishaji wa Makao Makuu ya Wizara kutoka Dar es Salaam kwenda Dodoma;
- ii. Kuratibu masuala ya kisera katika Wizara na taasisi zake;
- iii. Kuratibu na kusimamia utoaji wa huduma ya msaada wa kisheria nchini;
- iv. Kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa masuala ya Katiba na sheria;

- v. Kusimamia utekelezaji wa haki za binadamu kitaifa, kikanda na kimataifa; na
- vi. Kuwajengea uwezo watumishi, kuendeleza ubunifu, maarifa na weledi ili kuleta tija na ufanisi.

(b) Mahakama ya Tanzania

- i. Kuharakisha usikilizaji wa mashauri;
- ii. Kuimarisha utawala bora, maadili na uwajibikaji;
- iii. Kuboresha mazingira ya kufanyia kazi kwa kuongeza upatikanaji wa vitendea kazi muhimu;
- vii. Kujenga na kukarabati miundombinu katika ngazi mbalimbali;
- viii. Kuongeza matumizi ya TEHAMA ili kurahisisha usikilizaji wa mashauri na shughuli za utawala ili kufikisha huduma kwa wananchi;
- ix. Kuimarisha uwezo katika ukaguzi na usimamizi wa shughuli za kimahakama; na
- x. Kuendelea kuimarisha uwezo wa rasilimali watu.

(c) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

- i. Kuimarisha mfumo wa uandishi na urekebu wa sheria;
- ii. Kusimamia shughuli za uendeshaji wa mashauri ya jinai, madai, katiba na haki za binadamu;
- iii. Kuimarisha usimamizi wa masuala ya mikataba; na
- iv. Kuongeza matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma.

(d) Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

- i. Kukuza na kutetea haki za binadamu hususan haki za makundi yenye mahitaji maalum;
- ii. Kuongeza uelewa wa haki za binadamu, utawala bora, na wajibu wa raia;
- iii. Kufanya uchunguzi wa malalamiko na kuyapatia ufumbuzi kwa njia ya upatanishi na usuluhishi;
- iv. Kushirikiana na wadau mbalimbali nchini, kikanda na kimataifa kwenye masuala ya haki za binadamu na utawala bora; na
- v. Kujenga Uwezo wa watumishi.

(e) Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania

- i. Kukamilisha utafiti kuhusu mfumo wa sheria za usimamizi wa haki jinai (Review of Legal Framework on Criminal Justice Administration);
- ii. Kufanya utafiti kuhusu mfumo wa sheria za ushahidi (Review of Legal Framework on Law of Evidence); na
- iii. Kufanya utafiti kuhusu mfumo wa sheria za usuluhishi (Review of Legal Framework on Arbitration).

(f) Tume ya Utumishi wa Mahakama

- i. Kuboresha utoaji wa huduma za Mahakama kwa kuongeza idadi ya watumishi wa Mahakama wenye weledi na sifa stahiki;
- ii. Kuboresha mazingira ya kazi kwa kununua vitendea kazi pamoja na samani za ofisi;
- iii. Kuimarisha nidhamu na maadili ya watumishi wa Mahakama kwa kufanya ukaguzi wa Kamati za Maadili za Mahakama; na
- iv. Kuwajengea uwezo wajumbe pamoja na watumishi wa Tume kwa kuwawezesha kuhudhuria mafunzo ya muda mfupi na muda mrefu.

(g) Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini

- i. Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu.
- ii. Kufanya mapitio ya sheria zinazohusu ufilisi (review of legal framework on insolvency);
- iii. Kuimarisha matumizi ya teknolojia katika kuboresha utoaji wa huduma; na
- iv. Kuimarisha ukusanyaji na usimamizi wa maduhuli ya Serikali.

(h) Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo

- i. Kudahili na kutoa mafunzo kwa wanafunzi 1,800 ili kuongeza idadi ya wataalam wa sheria nchini;
- ii. Kutoa mafunzo ya muda mfupi kwa mawakili na wadau wengine katika mambo mapya yanaoyojitokeza katika taaluma ya sheria (Continuing Legal Education),
- iii. Kuendesha programu za mafunzo kwa wasaidizi wa sheria (paralegals); na

- iv. Kuimarisha miundombinu ya taasisi.
- (i) Chuo cha Uongozi wa Mahakama – Lushoto
  - i. Kutoa mafunzo ya muda mfupi kwa majaji na mahakimu; na
  - ii. Kuimarisha na kuendelea kutoa mafunzo endelevu ya kimahakama pamoja na mafunzo kazini kwa watumishi wa mahakama na watumishi wote wa sekta ya sheria kwa ujumla.

52. Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha utekelezaji wa vipaumbele hivi, Wizara yangu inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi 166,479,908,000 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo. Mchanganuo wa makadirio ya bajeti kwa mafungu saba ya Wizara na taasisi zake ni kama ifuatayo:

Fungu la Matumizi	Bajeti 2017/18
Mishahara ya Watumishi-	Sh. 76,441,279,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 66,801,799,000
Miradi ya Maendeleo -	Sh. 23,236,830,000
JUMLA-	Sh. 166,479,908,000

53. Mheshimiwa Spika, kiasi hicho cha fedha kinaombwa kupitia mafungu ya bajeti yaliyo chini ya Wizara kama inavyoainishwa hapa chini.

Fungu 12-	Tume ya Utumishi wa Mahakama-	1,102,911,000
Fungu 16-	Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali-	7,282,523,000
Fungu 35-	Divisheni ya Mashtaka -	14,914,063,000
Fungu 40-	Mfuko wa Mahakama -	125,117,029,000
Fungu 41-	Wizara ya Katiba na Sheria-	9,862,066,000
Fungu 55-	Tume ya Hakiza Binadamu na Utawala Bora -	6,166,981,000
Fungu 59-	Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania-	2,034,335,000
	JUMLA	166,479,908,000

(a) Muhtasari wa Matumizi

54. Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa matumizi ya bajeti kwa kila Fungu ni kama ifuatavyo:-

(i) Fungu 12: Tume ya Utumishi wa Mahakama

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 282,404,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 820,507,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)-	Sh. 0
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	Sh. 0
Jumla -	Sh. 1,102,911,000

(ii) Fungu 16: Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 3,863,792,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 3,418,731,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)-	Sh. 0
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	Sh. 0
Jumla -	Sh. 7,282,523,000

(iii) Fungu 35: Divisheni ya Mashtaka

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 9,478,238,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 5,435,825,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)-	0
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	0
Jumla -	14,914,063,000

(iv) Fungu 40: Mfuko wa Mahakama

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 54,524,408,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 52,434,610,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)	Sh. 17,000,000,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	Sh. 1,158,011,000
Jumla -	Sh. 125,117,029,000

(v) Fungu 41: Wizara ya Katiba na Sheria

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 4,897,729,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 2,158,317,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani) -	Sh. 1,000,000,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	Sh. 1,806,020,000
Jumla -	Sh. 9,862,066,000

(vi) Fungu 55: Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 2,328,102,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 1,566,080,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)	- 0
Matumizi ya Maendeleo (Nje) -	Sh. 2,272,799,000
Jumla -	Sh. 6,166,981,000

(vii) Fungu 59: Tume ya Kurekebisha Sheria

Matumizi ya Mishahara -	Sh. 1,066,606,000
Matumizi Mengineyo -	Sh. 967,729,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani) -	Sh. 0

Matumizi ya Maendeleo (Nje)-	Sh. 0
Jumla -	Sh. 2,034,335,000

(b) Makusanyo ya Maduhuli ya Serikali

55. Mheshimwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2017/2018 Wizara yangu inatarajia kukusanya kiasi cha Shilingi 24,087,507,200 ikiwa ni maduhuli ya Serikali kutokana na vyanzo mbalimbali vya mapato inavyovisimamia, kama inavyoainishwa kwenye jedwali hapa chini:-

Fungu 16	-	Sh. 3,002,000
Fungu 35	-	Sh. 13,002,000
Fungu 40	-	Sh. 9,318,061,200
Fungu 41	-	Sh. 14,753,292,000
Fungu 59	-	Sh. 150,000
JUMLA		Sh. 24,087,507,200

56. Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa maombi ya fedha za bajeti ya kila Fungu umeainishwa kwenye vitabu vya KASMA za mafungu husika ambavyo wajumbe wa Bunge lako Tukufu wamegawiwa.

57. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.